ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՐՆՆՇՏՐԱՒԹԻՒՆ ՄԸ

Գերյ-բէրէլ Իմ-թէբ-ՐԻ-ն գրք. "Հանդէս Ամսօրեայ"ի.

Պատուական ամսաթերթիդ վերջին թուին մէջ ածուխ բառին վրայ պարզուած բանասիրական տեսութեան մ'առթիւ իմ անունիս վերագրուած էր ազնիւ "ձեւով աներեւոյթ մը, ուսկից, իբրեւ թէ բերած ըլլամ ածուխը "Հէրիտէ"ի 1896[1], 3273 թուով հրատարակած յօդուածիս մէջ։

Հարկ կը համարիմ նախ միանգամ ընդ միշտ յայտարարել թէ ես ատանկ բան մը երբէք ըսած կամ գրած չեմ. եւ պարսկերէնի մէջ ալ այդպիսի աներեւոյթ մը չկայ արդէն, հետեւաբար ինձի այդպիսի անգոյ բան մը վերագրուիլը՝ ժամանակին ընթերցողի մը կողմէ պատահած անուշադրութեան կամ թիւրիմացութեան արդիւնք է, որուն համար երեք անգամ է որ անիրաւաբար կը քննադատուիմ այս կամ այն բանասէրին կողմէ։

Ակէ տարիներ առաջ առաջին անգամ պատուական ամսաթերթիդ մէջ տեսայ իմ անունիս վերագրուած այդ երեւակայական աներեւոյթը, բայց անմիջապէս ուղղելու հարկ չտեսայ, կարծելով թէ ապագային ինքնաբերաբար կ'ուղղուի այդ թիւրիմացութիւնը, սակայն գժբախտաբար կը տեսնեմ թէ ընդհակառակն տարիներ անցնելով աւելի կը նուիրագործուի եւ սեպտ կապակցութիւն մ'ունենալ կը սկսի իմ անունիս հետ։

Ուստի "Հէրիտէ"ի վերոյիշեալ թուով հրատարակուած յօդուածիս ածուխի մասը նոյնութեամբ ընդօրինակելով ղրկելու պարտաւորուեցայ, խնդրելով յանուն բանասիրութեան որ հաճի գեղեր. Խմբագրութիւնդ ասոնց գրութեանս հետ հրատարակել զայն պատուական "Հանդէս Ամսօրեայ"ի մէջ։

Կ. Պոլիս, 16 Դեկտ. 1905։

Ս. Յ. ԿՈՒՐՋԻԿԵԱՆ

Ածուխ։

"Պարսկ. ասուղղ կ'ըսուի այն փայտին որ կիսովին վառած է՝ առանց մոխիր դառնալու։ Այս բառը "ասուիրիկ" անց. ընդունելութենէն փոխուած է Պարսկ. ֆի-բուղղ կամ ֆի-բուիրիկ բառին պէս։

Սուիրիկ կամ սուղղ կը նշանակէ պրած, սկզբի էլիֆը Զանդ. տեսակ մը ժխտական մասնիկ է, օրինակի համար, ֆիանդան, շարժուն, էֆիանդան, անշարժ. խասիլ, կամաց, էխասիլ, ակամայ, այլ սուղղ, պրած, խասղղ, չպրած կը նշանակէ, բայց ինչպէս վերը ըսինք, կէս վառած փայտը այսպէս կը կոչուի։

Այն անց. ընդունելութեան արմատական մասը "ասուղղ[1] միայն առնուած եւ "ին" եւ զայն տառերը իրենց լծորդ Ծ. եւ Խ. տառերու փոխուելով ըսուած է "ածուխ"։ "Սին"ի համար նախապէս օրինակներ ցոյց տուինք, "զայն"ի օրինակ, պարսկ. զուխ զուբ, խառն խուռն. Արաբ. զէրզալ, Հայ. խարբալ։

Թեեւ "ասուիրիկ"ին հրամայականը, որ միանգամայն բայանունի դեր կը կատարէ, ըստ քերականական[2] օրինաց ասուղ պէտք է ըլլայ, սակայն երբեմն կը տեսնենք որ ինչ ինչ բառերուն "զ" տառը այսպէս "զայնի" փոխուելով անունի վերածուած են, ինչ. ֆի-բուիրիկ, վառել, փայլեցնել, հրամայականը կ'ըլլայ ֆի-բուղ, կ'ըսուի նաեւ ֆի-բուզ, փայլ իմաստով, էրէիրիկ, փախչիլ, հրամայականը՝ էրէիզ, իբր անուն կ'ըսուի էրէիզ, նոյնպէս ատիրիկ, խառնել, հրամայականը՝ ատիզ, իբր անուն ատիզ։ Ածականէ փոխուածներ ալ կան, ինչ. ռիզ, սուր, ռիզ սրածայր գործի, սուր, դանակ եւայլն։ Ասոնց կարգէն է ասուղ բառն ալ։

Բնականաբար ինչպէս ուրիշ արհեստներ, նոյնպէս ածխարարութեան արհեստը տակաւին կատարելագործութեան չհասած, մարդոց պատրաստած ածուխը առանց մոխիր դառնալու վառած փայտ էր։

Ածուխբառին կազմութիւնը ունի ապուխտն ալ. "պուխտ"ը "փուխթէն" եկիլ անց. ընդունելութեան կրճատեալն ըլլալով կը նշանակէ եփուած, իսկ "ապուխտ"ը՝ չեփուած (միս), որ ծանօթ չոր միսին յատկացեալ անուն մը դարձած է, ինչպէս նաեւ ածուխն ալ իբր անուն՝ ծանօթ վառելիք նիւթին յատկացուած է։

[1] 1894 ըսուած է վերոյիշեալ ակնարկութեան մէջ, սակայն ես այդ թուականին այդ տեսակ յօդուած մը գրած չեմ, ինչպէս կը հակցուի նոյն թուականին "Հէրիտէ"ներէն։

[1] سوخته ، آسخ

[2] Արդի լեզուի։